

FARG'ONA-TOSHKENT MAQOM YO'LLARI

Nodira Pirmatova

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti Maqom xonandaligi kafedrası mudiri dotsent.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14571085>

Annotatsiya. Maqomlar tarixini o'zaro farqli ikki yirik davrga ajratish mumkin. Birinchi davr mazmunini maqomlarning makon-zamon nuqtai nazaridan juda qadimiy kelib chiqish ildizlari, dastlabki kuy ohang qatlamlarini o'rganish tashkil etadi. Biz hozir Toshkent - Farg'ona maqom yo'nalishi va uning tarixi haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: Toshkent - Farg'ona maqom yo'nalishi, maqomchilar, «Surnay Iroqi», Ashula yo'llari

FERGANA-TASHKENT HIGHWAYS

Abstract. The history of status can be divided into two main periods. The content of the first period is the study of the roots of the very ancient origins of the maqoms in the space-time plan, the layers of the first melody. It is about the Tashkent-Fergana route and its history.

Keywords: Tashkent - Fergana maqom route, maqomists, "Surnay Iraqi", Ashula roads

ФЕРГОНА-ТАШКЕНТ МАКОМ ДОРОГИ

Аннотация. Историю статуса можно разделить на два основных периода. Содержание первого периода - изучение корней очень древних истоков макомов в пространственно-временном плане, пластов первой мелодии. Речь идет о маршруте Ташкент-Фергана и его истории.

Ключевые слова: статусный маршрут Ташкент-Фергана, официальные лица, «Турнай Ирак», дороги Ашула.

Tabiiyki, bu davrda, hozirda bizga ma'lum tom ma'nodagi maqomlar bolmagan albatta.

Zotan bizgacha yetib kelgan maqomot tizimlarining shakllanish jarayonlari ijtimoiy-madaniy taraqqiyotning ma'lum bosqichi bilan shakllanganki, bu (ikkinchi davr) xususida o'z o'rnida mufassalroq to'xtamga o'tamiz. Ta'kidlash joizki, maqom kuy ohanglarini qadimiy qatlamlarini o'rganishga ko'mak bo'luvchi maxsus musiqiy risolalar bo'lmasada ammo bu borada eng asosiy va muhim manbaalar bizning davrga qadar yetib kelgan. U ham bo'lsa ajdodlarimizdan ulkan ma'naviy meros qolgan. Shashmaqom, "Xorazm maqomlari" va "Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari"dir. Maqom kuylarining xususiy "tip" tuzilish (sintaksis) turlarini malakali idrok va tahlil eta olish asosida ular tarkibida uyg'unlashgan turli davr musiqiy qatlamlarini aniqlab olish imkoniyati mavjud. Ayni palda bizga ma'lum rivoyatlar mazmunidan ham zarur xulosalar keltirish mumkin. Keling hozir "Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari" haqida gaplashamiz.

Toshkent va Fargʻona vodiysi (Qoʻqon, Namangan, Andijon, Fargʻona, Margʻilon, Quva va b.) musiqa amaliyotida yuzaga kelgan maqom na'munalarining umumlashma nomi. Shashmaqom va Xorazm maqomlaridan farqli oʻlaroq alohida alohida cholgʻu va ashula yoʻllaridan iborat. Jumladan, cholgʻu yoʻllari «Nasrullo I—V», «Munajot I—V», «Ajam va taronalari», «Miskin I—V», «Segoh I—III», «Sayqal I—II», «Mirzadavlat I—II», «Choʻli Iroq», «Chorgoh», «Surnay Iroqi», «Surnay Dugohi» «Surnay Ushshogʻi» kabilar mashhur. Ashula yoʻllari alohida bir qismli («Segoh», «Toshkent» irogʻi) kabi) na'munalardan tortib keng koʻlamli turkumlardan tashkil topgan. Ayniqsa, besh qismli «Chorgoh», «Bayot», «Bayoti Sheroziy», «Gulyor—Shahnoz» va yetti qismli «Dugoh — Husayn» ashula yoʻllari ommalashgan. Ular mumtoz sheʼriyat (Sakkokiy, Navoiy, Bobur, Uvaysiy, Furqat, Muqimiy va b.) namunalari asosida oʻqiladi.

Fargʻona—Toshkent maqom turkumlarining qismlari raqamlar vositasida ajratiladi (mas, «Miskin I», «Miskin II», «Bayot I»). Ayrim hollarda tarkibiy qismlarning maxsus nomlari ham uchraydi. Jumladan, «Miskin» cholgʻu turkumining III qismi «Adoiy», IV qismi «Asiriy», «Nasrullo»ning II qismi «Chavandoz», III qismi «Qashqarcha», IV qismi «Taron», V qismi «Ufar» deb nomlanadi. Shuningdek, Fargʻona-toshkent maqom yoʻllari —T. m. y. ning cholgʻu kuylarining ayrimlariga nisbatan «Mashq» atamasini qoʻllash odati mavjud (mas, «Mashqi Chorgoh», «Mashqi Dugoh—Husayn» va h. k.). Fargʻona-toshkent maqom yoʻllari —Toshkent maqom yoʻllarining shakllanish ildizlari oʻrta asrlarda mashhur boʻlgan Oʻn ikki maqom tizimi va undan ham oldinroq mavjud turkumli asarlarga borib taqaladi. «Yoʻllari» atamasi ham shunga ishora etadi. Zero «maqom» atamasidan avvalroq musiqa ilmi amaliyotida «yoʻl» maʼnosidagi «roh», «tariqa», «ravashin» kabi tushunchalar keng qoʻllanib kelingan. Shashmaqomdan fark/sh ravishda F — T. m. y. nafaqat xon saroylarida, balki xalq hayoti bilan bogʻliq turli vaziyat va sharoitlarda ham mudom ijro etilgan. Nay surnay yoʻllari xalq tomosha va bayramlarida, dorbozlar oʻyini va toʻy bazmlarida, dutor, tanbur, gʻijjak ijrolari hamda ashula yoʻllari uy sharoitlarida oʻtkaziladigan turli yigʻin va majlislarda namoyon boʻlgan. Ayni paytda, bu maqomlarda Fargʻona—Toshkent musiqa uslubiga xos yalla, ashula, katta ashula janrlarining xususiyatlari oʻz aksini topgan. Bu holat ularning musiqiy tili xalqchil va nisbatan ommaviy ekanligi, xalq orasida mashhur boʻlishi sabablaridan biridir.

Maqom borasidagi ushbu taʼriflar nafaqat Oʻn ikki maqom, balki Shashmaqom, Xorazm maqomlari va Fargʻona-Toshkent maqom yoʻllariga ham bevosita dahldordir. Bu oʻrinda ularning tarkibiy qismlarida "maqom" soʻzi bilan birga yana "samo", "gardun", "qalandar", "samandar", "giry", "nola", "charx", "faryod", "soqiynoma", kabi koʻplab tasavvuf istiholarining qoʻllanishi, shuningdek, asosiy ayrim yoʻllarida ishlatilgan, Jomiy, Sakkokiy, Lutfiy, Navoiy, Mashrab, Bedil va b.) nazmidagi gʻazallarning kuylanib kelinishi, shuningdek, "sof" musiqiy jihatdan esa

mukammal parda yo'llari asosida (tariqat jarayonlarining badiiy aksi o'laroq). Kuy mavzularini bir tartibda izchil rivojiantirib, ularning avj sifatlarini namoyon etish tamoyili kabi omillarini dalillar qatorida keltirish mumkin.

Lekin eng muhim dalil bu buyuk ishq dardi ila yo'g'rilgan maqomlar musiqasidir. Chunki bu musiqa nazmida pok ruhiyatning asl go'zallik chin haqiqat sari ma'naviy xuruji o'z ifodasini topdi. Binobarin maqomlarning asrlar osha o'z badiiy qadr-u qiymatini yo'qotmasligi va ayni paytda, milionlab odamlar qalbidan o'rin olganligining asl sabablaridan biri ham ularning te'ran ma'nolarga yo'g'rilgan go'zal navolari-yu, be'qiyos shakl-u tamoillari bilan izohlanadi. Zero, ma'naviyatdan uzilgan har qanday go'zallik oxir-oqibat yoqimsizdir. Demak, maqomlar nafaqat Sharq musiqa madaniyati, balki insoniyat qo'lga kiritgan ulkan hodisa bo'ldi. Zotan maqomlar insonlarda sof, muqaddas tuyg'ulami uyg'otuvchi, ruhiyati nafs to'siqlari uzra asl maqomlari sari yuksalishga da'vat etuvchi ma'naviy navolarimizdir.

Demak, maqomlar nafaqat Sharq musiqa madaniyati, balki insoniyat qo'lga kiritgan ulkan hodisa bo'ldi. Zotan maqomlar insonlarda sof, muqaddas tuyg'ulami uyg'otuvchi, ruhiyatni nafs to'siqlari uzra asl maqomlari sari yuksalishga da'vat etuvchi ma'naviy navolarimizdir.

REFERENCES

1. Karomatov F., Elsner Yu. Makam I makonr, kn: Muzika narodov Azii I Afriki. Vip . 1r4, 1984, s. 91
2. Sach Curt- The Rise of music in the anchient World and West. W. W. Noften E.Company INC. New York., Vinogradov V. S. Klassicheskie tradicii hanskoy muziki. M., Sovetskiy kompozitor, 1981, s. 30-32; Gnrber R. L Vseobshaya istoriya muziki. I. M., Gosmuzizdat, 1960, s. 69, ll4-117
3. Jmud L. Ya, Pifagor I yego shkola. L., Nauk4 1990, s. 91-100
4. Change Darvish Ali. Traldat o muzike. (perevod s pers.-tadj. D. Rashidovoy) Rukopis bib-ka Ntr Iskusstvoznaniya Inv. N879 s. 23-29.
5. Nazarov A. F. Kniga pesen al-Isfaxani v aspekte mejregionalnix muzikalnotranskulturativnix processov. Dis. Kan. Is-y4 bib-ka N Iskusstvoznaniya. Inv N812, s.37
6. Pirmatova N. XONANDALIK VA HOFIZLIK MAHORATI //Art and Design: Social Science. – 2024. – T. 4. – №. 06. – C. 24-27.
7. Pirmatova N. PROBLEMS OF VOICE ADJUSTMENT IN MAQOM SINGING EDUCATION //Archive of Conferences. – 2021. – T. 22. – №. 1. – C. 39-43.